

MATERIAŁY DO SŁOWNIKA BIOGRAFICZNEGO MAŁOPOLSKI

Kontynuujemy na łamach „Małopolski” publikację materiałów biograficznych, które w przyszłości przyczynią się do powstania słownika małopolskich regionalistów. Kto jest więc małopolskim regionalistą? Nie zawsze będzie to osoba urodzona na terenie Małopolski, choć to szczegół istotny. Bez względu na miejsce urodzenia i zamieszkania najistotniejszym wyróżnikiem będą jej dokonania organizatorskie (m.in. tworzenie muzeów, izb i zespołów regionalnych, działalność wydawnicza), działalność publicystyczna, a zwłaszcza naukowo-badawcza. A więc opisywanie w różnych formach (także pamiętnikarskich i wspomnieniowych) wszelkich aspektów naszych małych ojczyzn.

Czy uda się nam zrealizować to ambitne i trudne zadanie? Zależy to przede wszystkim od Czytelników i sporej gromady naszych Autorów, także potencjalnych. Oczekujemy na biogramy (objętości 2–5 znormalizowanych stron maszynopisu). Publikowane poniżej teksty mogą być wzorem dla opracowywania kolejnych biogramów.

Redakcja

materiały
do słownika
biograficznego
małopolski

MATYAS Karol (22 stycznia 1866 Myślenice – 28 maja 1917 Kraków)
– prawnik, folklorysta i etnograf, miłośnik kultury ludowej.

Syn Franciszka, radcy c.k. Sądu Wyższego w Krakowie i Franciszki z d. Jakubowicz. W roku szkolnym 1875/76 uczęszczał do gimnazjum w Nowym Sączu, gdzie w latach 1874–1883 ojciec Franciszek pełnił funkcję radcy w c.k. sądzie obwodowym. Po przeniesieniu ojca do sądu w Krakowie uczęszczał Matyas przez kilka lat do Gimnazjum św. Anny. Duży wpływ na jego późniejsze zamiłowania folklorystyczne wywarli nauczyciele tacy jak; Bronisław Gustawicz i Roman Zawiliński. W latach 1883–1887 studiował prawo na UJ. W roku 1888 uzyskał doktorat i zgodnie w wolą ojca rozpoczął pracę jako urzędnik c.k. Namiestnictwa. W międzyczasie chwile wolne od nauki poświęcał badaniom etnograficznym. Pierwszą pracę podjął w roku 1889–1890 jako praktykant conceptowy w Żywcu, następnie w starostwie w Brzesku. W latach 1892–1901 pracował w starostwie tarnobrzeskim, gdzie przez ostatni rok pełnił funkcje komisarza starosty. W roku 1902 przeniesiony został do

Limanowej. W latach 1904–1910 objął stanowisko komisarza starosty w Bochni, nadzorując jednocześnie działalność Powiatowej Kasy Oszczędności. W roku 1911 kierował starostwem w Brzozowie, gdzie równolegle sprawował funkcję przewodniczącego Rady Szkolnej Okręgowej. W latach 1913–1914 był starostą w Kolbuszowej.

Karol Matyas pierwsze swoje prace zaczął publikować w okresie studiów. Czas wolny od nauki poświęcał na zbieranie wszelkiego rodzaju przejawów kultury ludowej. Był typem ludoznawcy amatora, związanego głęboko z galicyjską wsią. Zdolności szerszego wnikania w psychikę niepiśmiennego ludu, jego mowę, wierzenia i obyczaj, pozwoliły mu z biegiem lat wyostrzyć obserwacje i udoskonalić warsztat badawczy. W roku 1885 na łamach krakowskiego dziennika opublikował artykuł zatytułowany *Z fantazji gminnej* („Czas”, nr 114), poddając analizie wyobrażenia ludu o świecie i rozwoju, o rzeczach niewidzialnych, które na przestrzeni wieków znacznym uległy zmianom.

Wędrując po wsiach wzbudzał zaufanie wśród ludności, co pozwoliło mu nawiązać głębsze relacje z ludem, ocenić stan jego „duszy” oraz przywiązanie do rodziny i ziemi ojczystej. Prawdopodobnie pierwsza jego publikacja zatytułowana *Sosnowianie: Górale a mieszkańcy miast w pojęciu Sosnowianów*, ukazała się w 1884 w redagowanym przez Kazimierza Bartoszewicza „Przeglądzie Literackim i Artystycznym”, (1884, nr 2/3, s. 11–12). Praca poświęcona została góralom z okolicy Skawiny i mieszkańcom wsi Sosnowice (pow. Wadowice), z której pochodziła jego matka Franciszka. Z tego okresu pochodzi także obszerna publikacja zatytułowana *Z ust ludu*, przedstawiająca trzy obrzędy: *krzciny*, *wesele* i *pogrzeby*, materiał etnograficzny zanotowany w miejscowości Zawada k. Nowego Sącza („Przegląd Literacki i Artystyczny”, 1884, nr 13/14, s. 7–9; nr 15/16, s. 9–12).

Kolejne jego prace publikowane były w dziennikach oraz czasopismach folklorystycznych i etnograficznych, m.in. w „Gazecie Lwowskiej”, „Czasie”, „Przeglądzie Powszechnym”, w periodykach „Wisła”, „Świat” „Lud” oraz w roczniku „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej”, wydawanym przez Komisję Antropologiczną Akademii Umiejętności w Krakowie. Ustawiczne przeniesienia służbowe, wynikające z racji zajmowanego stanowiska sprawiały, że badaniami swymi mógł Matyas obejmować coraz to nowe okolice Galicji. Sprzyjał temu także dobry kontakt z miejscową ludnością oraz zawiązane w latach szkolnych i studenckich liczne przyjaźnie.

Kilka następnych swoich prac poświęcił Matyas obrzędowi, zwyczajom oraz gwarze ludności zamieszkanej w ówczesnym obwodzie sądeckim. Publikacje te odznaczają się w większości autentycznym zapisem (gwarą) i zanotowane zostały przez autora prosto z ust ludu. Znaczną pomoc przy zbieraniu materiałów na terenie Sądeckiego uzyskał od swojego sądeckiego przyjaciela gimnazjalnego ks. Walentego Szczepaniaka (Zabrzeż k. Łącka). Są to m.in.: *Cholera w górach* („Przegląd Powszechny”, 1887, z. 10, s. 60–66), *Chłopskie*

serce („Wisła”, t. 3, 1889, s. 25–30), *Z historycznych podań górali podpienińskich* (Lwów 1889), *Słowniczek gwary ludu zamieszkującego wschodnio-południową okolicę Nowego Sącza* („Sprawozdania Komisji Językowej Akademii Umiejętności”, t. 4, s. 318–335), *Nasze sióło. Studium etnograficzne* („Wisła”, 1893, t. 7, s. 97–151), *Podania o Tatrach* („Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej”, AU 1889, t. 13, s. 35–37), *Epizod wesela w Sandeckim* („Wisła”, t. 7, 1893, s. 299–306) oraz *Boski policyjon. Szkic z życia ludu w powiecie limanowskim* („Gazeta Lwowska”, 1903, nr 156, s. 2–3).

Z prac Karola Matyasa poświęconych regionowi krakowskiemu na uwagę zasługują: *Podania i baśnie krakowskie z opowiadań krakowskiego gminu* (Lwów 1890), *Z poza rogatek krakowskich. Wiązanka baśni gminnych*, („Świat”, 1889, s. 86–88, 176–177).

Ponad 9 lat pracy zawodowej upłynęło Karolowi Matyasowi w Tarnobrzegu. Owocem tego okresu jest także sporo prac publicystycznych dotyczących życia ludu w tej okolicy. Na uwagę zasługują m.in. *Przezwiśka ludowe w powiatach tarnobrzeskim, niskim i brzeskim w Galicyi* („Wisła”, 1898, t. 11, s. 672–684), *Wilija jeden z jasných dni chłopskiego żywota* (Kraków 1895), *Zapust – Popielec – Wielka Noc, kilka zwyczajów ludu w Tarnobrzeskim* („Lud”, 1895, t. 1, s. 46–52), *Z pod Sandomierza, kilka podań ludowych* (Kraków 1895), *Motas. Chłop poeta* (Kraków 1894), *Z życia cyganów* („Gazeta Lwowska”, 1903, nr 164, s. 2–3; nr 166, s. 3; nr 169, s. 3), *Jesień. Studium z życia ludu dawnej puszczy sandomierskiej* (Gazeta Lwowska”, 1903, nr 180, s. 3; nr 182, s. 3; nr 184, s. 3; nr 188, s. 3). Imponującą pracą dotyczącą kłusownictwa jest 30 stronicowa broszurka zatytułowana *Rapsode dawnej puszczy sandomierskiej* (Lwów 1905).

Kilka prac poświęcił Matyas obrzędowi i zwyczajom zebranych na terenach miejscowości z którymi nie łączyła go praca zawodowa. Z racji zajmowanego stanowiska odbywał liczne podróże, co stwarzało niejednokrotnie sposobność zetknięcia się z ciekawym zjawiskiem lub wydarzeniem. Są to publikacje: *Wesele stalowskie, Ludowe nazwy miejscowe w powiecie brzeskim w Galicji*, *Z krynicy mądrości ludu, Świat i przyroda w wyobraźni chłopca*, *Podania ze Szczepanowa rodzinnej wioski św. Stanisława, Oryla Michała Haliniaka wspomnienia z podróży Wisłą do Gdańska*.

Dorobek publicystyczny Karola Matyasa jest imponujący, cenne przyczynki wychodzące spod jego pióra uzupełniająca znacznej mierze zakres tematów podejmowanych w tym okresie przez wielu znakomitych etnografów. Prawie wszystkie dłuższe prace ogłoszone zostały w osobnych odbitkach, które poszukiwane obecnie przez bibliofilów są niestety nieosiągalne. Część z nich wydał autor własnym nakładem. Znaczna większość prac folklorystycznych Matyasa zyskała uznanie wśród współcześnie mu żyjących etnografów. Dowodem tego są liczne recenzje pióra m.in. Mariana i Seweryna Udzieliów, Jana Bystronia (starszego), Jana Karłowicza, Bronisława Gustawicza, Stanisława Ciszewskiego oraz Romana Zawilińskiego. Podkreślone w ten sposób zalety dorobku naukowego przyczyniły się w znacznym stopniu do przyjęcia Matyasa w 1894 r. w poczet członków Komisji Antropologicznej Akademii

materiały
do słownika
biograficznego
małopolski

Umiejętności. Był także członkiem Towarzystwa Ludoznawczego (od 1895 r.), Towarzystwa Historycznego (od 1901), a od 1910 r. członkiem Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych. Prawie wszystkie publikacje zamieszczone w czasopiśmie podpisywał pełnym imieniem i nazwiskiem, bardzo rzadko używał inicjałów (K.M.) czy pseudonimu (Karol z Myślenic). Jego działalność publicystyczna została zauważona także wśród etnografów zagranicznych. Miesięcznik paryski „La Tradition” opublikował w 1905 r. artykuł o pracach Matyasa pióra prof. Henry Carnoy. Kilka jego utworów przetłumaczonych zostało przez Jaroslava Rozwodę na język czeski.

Inwazja rosyjska 1914 r. zastała Matyasa w Kolbuszowej, w wyniku czego stracił wszystkie zbiory książkowe, co odczuł najboleśniej. Ocalały jedynie notatki i zbiory etnograficzne.

Pod koniec 1916 r. urządzono mu jubileusz w 50-tą rocznicę urodzin, który połączony został uczczeniem jego zasług na polu ludoznawstwa. Wydarzenie to odnotowane zostało przez kilka ówczesnych dzienników.

Zawierucha wojenna i trudne przeżycia z nią związane osłabiły jego zdrowie. Zmarł w wyniku ciężkiej choroby dnia 28 maja 1917 r., w Krakowie. Pochowany został na Cmentarzu Rakowickim.

Maria Kurzeja-Świątek

Lit: [L. Klemensiewicz], *Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Gimnazjum Wyższego w Nowym Sączu za rok szkolny 1876*, s. 57; *Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerji na rok 1876*, s. 174; ... *na rok 1879*, s.118; ... *na rok 1882*, s.118; J. Leniek, *Książka pamiątkowa trzechsetnej rocznicy założenia Gimnazjum św. Anny w Krakowie*, Kraków 1888, s. 239; A. Strzelecki, *Materiały do bibliografii etnograficznej Polski 1878–1894*, Lwów 1901, s. 119–120; W. Bruchnański, *Stulecie Gazety Lwowskiej 1811–1911*, t. 1 cz. 1, Lwów 1911, s. 208, 299, 377; *Spis członków*, „Muzeum”, 1911, R. XXVII, t. 1, z. 5, s. 78; K. Estreicher, *Bibliografia polska XIX stulecia 1881–1900*, t. 3, Kraków 1911, s. 140; F. Gawełek, *Bibliografia ludoznawstwa polskiego*, Kraków 1914, s. 9, 25, 60, 70, 86, 102, 127, 169, 189, 193, 246; W. Prokesch, *Jubileusz etnografa polskiego*, „Nowa Reforma”, 1916, nr 614, s. 1; M. Rolle, *Karol Matyas. Wspomnienie jubileuszowe*, Lwów 1917; *Dr Karol Matyas*, „Nowa Reforma”, 1917, nr 245 s. 2, [wspomnienie pośmiertne]; [J. Krzyżanowski], *Matyas Karol*, [w:] *Słownik folkloru polskiego*, Warszawa 1965, s. 223; M. Karaś, *Słownik gwar polskich*, Wrocław 1977, s. 23, 39, 73, 77 [bibliografia]; A. Żyga, *Matyas Karol Marian*, [w:] PSB, t. 20, Wrocław 1975, s. 246–247; E. Jaworska, *Działalność Komisji Antropologicznej AU*, [w:] *Dzieje folklorystyki polskiej 1864–1918*, Warszawa 1982, s. 204–206; Z. Kłodnicki, *Początki Towarzystwa Ludoznawczego*, [w:] *Kronika Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego (1895–1995)*, Wrocław 1997, s. 17; T. Zych, *Matyas Karol*, [w:] *Tarnobrzęski słownik biograficzny*, t. 1, Tarnobrzeg 1998, s. 68–69; „Tarnobrzęskie Zeszyty Historyczne”, Tarnobrzeg 1992, z. 3, s. 7, 23, 28, 29, [bibliografia]; Informacje uzyskane od rodziny w 2013 r.

NITKA Edward (3 stycznia 1919 Ropica Dolna, pow. Gorlice – 12 sierpnia 1981 Nowy Sącz) – ksiądz katolicki, animator twórczości plastycznej, współzałożyciel muzeum regionalnego.

Ukończył najpierw gimnazjum w Gorlicach, a następnie Seminarium Duchowne w Tarnowie. W roku 1944 przyjął święcenia kapłańskie z rąk metropolity krakowskiego Adama Stefana Sapiehy. Pod koniec wojny pełnił przez kilkanaście miesięcy funkcję kapelana Armii Krajowej w okręgu gorlickim. Po wyzwoleniu od roku 1945 pracował jako wikariusz kolejno w Turzy, Ptaszkowej, Starym Sączu i Szczawnicy. Jesienią 1957 r. mianowany został proboszczem w Paszynie (pow. Nowy Sącz), gdzie parafią kierował aż do śmierci.

Na początku lat sześćdziesiątych (XX w.), zainteresował kilku miejscowych upośledzonych parafian plastyką ludową. Zachęcił do twórczości ludzi ułomnych i kalekich czego efektem było dowartościowanie ich w poczuciu własnym oraz opinii społecznej. Z biegiem lat włączyło się do działalności twórczej kilkudziesięciu parafian, w tym znaczna ilość osób starszych oraz dzieci i młodzież. Owa twórczość malarsko-rzeźbiarska stała doskonałą formą terapii, przyczyniła się także do pogłębienia wiedzy religijnej wśród dzieci i młodzieży. Wytwory rąk ludzkich w postaci rzeźb ludowych i malowanych na szkle obrazów były także okazją do dodatkowego zarobku miejscowych parafian. Stworzony przez księdza Nitkę ośrodek twórców ludowych z każdym rokiem dynamicznie się rozwijał.

Pierwszy znaczący sukces odniósł ks. Edward Nitka w maju 1972 r. kiedy to jego upośledzeni podopieczni zdobyli wysokie nagrody w I Konkursie Współczesnej Rzeźby Ludowej Karpat Polskich zorganizowanej przez Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu. W liczącej 6 tomów *Kronice Ekspozycji Paszyńskiego Talentu* (zapis 1976 r.) widnieje notatka „w parafii działa 37 rzeźbiarzy (mężczyzn) oraz 30 malarek (kobiet)”. Tematyką twórczości (rzeźba w drewnie), były m.in. postacie ze *Starego i Nowego Testamentu*, a także posągi świętych związane z różnymi uroczystościami kościelnymi i obrzędami ludowymi. Pod koniec lat 70. w parafii paszyńskiej działało około 120 twórców ludowych. Twórczością paszyńską interesowali się profesorowie i studenci historii sztuki kościelnej KUL oraz Instytut Sztuki PAN z red. nacz. kwartalnika „Polska Sztuka Ludowa” – Aleksandrem Jackowskim. Największe nasilenie twórcze miało miejsce w latach 1975–1978. Paszyniacy brali udział w licznych konkursach i wystawach krajowych i zagranicznych m.in. w Berlinie, Genewie i Londynie. W 1974 r. ks. Edward Nitka opublikował obszerny artykuł zatytułowany *Paszyn – wieś rzeźbiarzy ludowych*. W *Kronice* oprócz obszernych notatek zamieszczał chronologicznie wycinki prasowe i fotografie z wystaw, afisze, foldery oraz wpisy gości uczestniczących w imprezach.

materiały
do słownika
biograficznego
małopolski

Ksiądz Edward Nitka stworzył także pisemną dokumentację dotyczącą ginących obrzędów i zwyczajów wsi sądeckiej. Spisał m.in. lokalne pieśni weselne, obrzędy i przesady związane ze świętami Bożego Narodzenia, Nowym Rokiem i Wielkanocą. Znaczną część prac (rzeźby i obrazy na szkłe) swoich parafian zgromadził w miejscowej plebani planując budowę muzeum parafialnego. Jego zamierzenia nie doszły do skutku, zmarł przedwcześnie w 62. roku swojego życia. Wniósł do skarbca narodowego i kościelnego nieprzemijające wartości kulturowe i duszpasterskie.

We wrześniu 1994 r. staraniem byłego proboszcza ks. Stanisława Janasa oraz Muzeum Diecezjalnego w Tarnowie otwarto Ośrodek Sztuki Ludowej im. ks. Edwarda Nitki w Paszynie. Obecnie wyekspozowanych jest łącznie ponad 3000 rzeźb i obrazów. Ośrodek stanowi filię Muzeum Diecezjalnego w Tarnowie.

Ksiądz Edward Nitka wyróżniony został m.in. licznymi dyplomami Ministerstwa Kultury i Sztuki, nagrodą im Brata Alberta, odznaką Zasłużony Działacz Kultury oraz Nagrodą im. Oskara Kolberga (1978 r.).

Zmarł 12 sierpnia w szpitalu Nowym Sączu, pochowany został na paszyńskim cmentarzu.

W 20. rocznicę śmierci, która przypadła w 2001 r. Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu urządziło spotkanie poświęcone Jego pamięci.

Maria Kurzeja-Świątek

Lit: W. Szczerbak, *Ksiądz Edward Nitka. Paszyn i sztuka ludowa*, „Currenda”, 1982, nr 5–8, s. 267–279; A. Kroh, *Ksiądz Edward Nitka 1919–1981*, „Rocznik Sądecki”, 1992, t. 20, s. 325–332; idem, *Edward Nitka (1919–1981)* [w:] *Etnografowie i ludoznawcy polscy, szkice biograficzne*, pod. red. E. Fryś-Pietraszkowej, t. 1, Kraków 2002, s. 220–221; idem, *Paszyński ośrodek plastyki ludowej*, „Polska Sztuka Ludowa”, 1975, t. 29, nr 1–2, s. 95–104; W. Smoleń, *Ks. Edward Nitka współtwórca nowej sztuki ludowej w Paszynie*, „Currenda”, R. 132: 1982, nr 9–12, s. 258–267; idem, *Paszyńskie malarstwo na szkłe*, „Dunajec”, 1981, nr 19, s. 8; M. Pokropek, *Atlas sztuki ludowej i folkloru w Polsce*, Warszawa 1978, s. 261–262; R. Frączek, *Poświęcenie i otwarcie Muzeum Parafialnego Sztuki Ludowej im. ks. kanonika Edwarda Nitki w Paszynie*, „Almanach Sądecki”, 1995, nr 4, s. 20–27; [A. Błachowski], *Edward Nitka*, [w:] *Oskary Kolberga*, pod. red. M. Pokropka, Warszawa 1997, s. 195; [nekrolog], „Dziennik Polski”, 1981, nr 161, s. 11; Informacje uzyskane od ks. Jerzego Bulsy, obecnego proboszcza parafii.

PAULI Żegota Jakub (1 lipca 1814 Nowy Sącz – 20 października 1895 Kraków) – badacz kultury ludowej, historyk, bibliotekarz, bibliograf.

Syn Macieja, krawca, z pochodzenia Niemca, który w 1811 roku osiadł w Nowym Sączu. Matka Zofia Wojciechowska, pochodziła z Sądecczyzny, z rodziny głęboko przywiązanej do polskich tradycji. W latach 1826–1832, był uczniem c.k. sądeckiego gimnazjum. W latach szkolnych duży wpływ na jego zainteresowania literaturą polską i folklorem wywarł miejscowy wikary i katecheta gimnazjalny ks. Michał Głowacki, zwany Świętopełkiem, który udostępnił mu także znaczną część swoich folklorystycznych zbiorów. W 1829 roku rozpoczął Pauli wędrowki po wsiach galicyjskich, notując obrzędy, pieśni i podania ludowe. Początkowo w okolicy Nowego Sącza i Tarnowa, a w latach następnych na terenach Galicji wschodniej. Wtedy też zmienił swoje imię, przyjmując staropolską formę Żegota. Jego pierwsze wrażenia z ludoznawczych wędrowek, opublikowane zostały w odcinkach w pracy zatytułowanej *Wyimki z podróży po Galicji*, („Rozmaitości” – dodatek do „Gazety Lwowskiej”, 1835, nr 47–52). W opisie przedstawione zostały aktualnie wydarzenie z odwiedzonych miejscowości, historyczne podania o nich (Wojnicz, Melsztyn, Zakliczyn, Rożnów, Czchów), a także opisy strojów i obrzędów jakie zanotował w 1831 r. na terenie Zbyszyc, Chełmca i Łącka.

W roku 1832 rozpoczął studia na Wydziale Filozoficznym. Uniwersytetu Lwowskiego. Były to lata kiedy to po upadku powstania listopadowego Lwów stał się centrum myśli i działalności narodowowyzwoleńczej oraz ośrodkiem życia naukowego w Galicji. W literaturze dominowała epoka romantyzmu, gdzie czołowe miejsce zajmowała poezja i literatura nawiązująca tematyką do słowianoznawstwa i ludowości. Zetknął się wówczas Pauli z miejscowymi literatami i ukraińskimi zbieraczami folkloru. Byli wśród nich m.in. Wacław Zaleski, August Bielowski, Lucjan Siemieński, Seweryn Goszczyński, Ludwik Nabelak. W roku 1837 w wychodzącym w Krakowie „Zbieraczu Literackim i Politycznym”, (t. 3) opublikował Pauli wyjątek z podróży po Galicji zatytułowany *Wesele Mazurów podkarpackich*, gdzie przedstawił relację z wiejskiego obrzędu w którym uczestniczył w 1831 r. w miejscowości Łącko (cyrkuł sandecki). W roku 1838 ukazał się we Lwowie o objętości 236 stron tom *Pieśni ludu polskiego w Galicji* zawierający teksty ponad 400 pieśni – uporządkowanych tematycznie. Są wśród nich m.in. pieśni myśliwskie, zbójckie, pieśni do tańca, pieśni obrzędowe i historyczne. Ponadto pracował Pauli jako tłumacz w księgarni Kajetana Jabłońskiego, współpracując jednocześnie m.in. z „Gazetą Lwowską” oraz z wychodzącym w Lesznie „Przyjacielem Ludu”, gdzie ogłaszał artykuły o treści etnograficznej i historycznej.

W 1840 r. ukazała się drukiem praca (50 stron z ilustracjami) *Starożytności galicyjskie*, poświęcona średniowiecznym zabytkom Małopolski, m.in. starożytnym nagrobkom, pieczęciom miast, grobowcom i wykopaliskom. W tym także czasie nastąpiło osłabienie rozwoju folklorystyki lwowskiej, gdyż

materiały
do słownika
biograficznego
małopolski

część wybitnych czynnych dotąd badaczy i literatów zajęło się działalnością publiczną, kilku wyemigrowało za granicę aby zająć się sprawami niepodległościowymi.

Około 1842 r. przeniósł się Pauli na stały pobyt do Krakowa. Początkowo podjął studia medyczne na uniwersytecie, jednak z powodu braku środków do życia zrezygnował z nauki podejmując pracę na rzecz rodziny Potockich. Pełnił funkcję zaufanego sekretarza do spraw majątkowych, zarządzając jednocześnie biblioteką i archiwami w Krakowie. Przy boku swego chlebobdawcy, Adama Potockiego odbył liczne podróże po Europie, poznając przy okazji biblioteki i archiwa w Warszawie, Dreźnie, Berlinie, Getyndze, Pradze i Wiedniu. Nawiązał także wiele kontaktów naukowych z uczonymi niemieckimi i czeskimi. W latach 1843–1853 ukazało się drukiem kilka jego prac historycznych są to m.in. *Gawliński Jan z Wielomowic* (Lwów 1843), *Zamek Odrzykoński* (Lwów 1844), *Pamiętnik do życia i sprawy Samuela i Krzysztofa Zborowskich* (Lwów 1846), *Jana hr. Potockiego podróż do Turcji i Egiptu* (Kraków 1849), *Pamiętniki o wyprawie Chocimskiej* (Kraków 1853).

W latach 1852–1859 kontynuował naukę, uzupełniając wiedzę z zakresu historii i medycyny na UJ. Od jesieni 1856 r. zamieszkał w klasztorze bonifratrów na Kazimierzu w Krakowie. Pracował zarobkowo w bibliotece Towarzystwa Naukowego Krakowskiego oraz jako korektor w drukarni uniwersyteckiej. Biegła znajomość kilku języków umożliwiła mu współpracę z wieloma instytucjami wydawniczymi i naukowymi. W latach 1859–1871 został Pauli powołany przez Aleksandra Przeździeckiego do pracy nad opracowaniem i wydaniem dzieł Jana Długosza.

W październiku 1870 r. dzięki życzliwości Karola Estreichera, otrzymał posadę pomocniczego bibliotekarza w Bibliotece Jagiellońskiej. Z biegiem lat dał się poznać jako niezwykle oddany sługa tej pełnej majestatu książnicy. Pracował naukowo na rzecz biblioteki, współpracując równocześnie z wieloma wybitnymi pismami i instytucjami naukowymi. Od 1876 r. był członkiem honorowym Towarzystwa Archeologicznego Krajowego we Lwowie. W lipcu 1881 r. w uznaniu zasług na wniosek Senatu UJ otrzymał Pauli tytuł historiografa Uniwersytetu Jagiellońskiego. W 1887 r. grono przyjaciół z bibliotekarzem Władysławem Wisłockim zorganizowało w Krakowie obchód pięćdziesięciolecia pracy naukowej Paulego Żegoty, wydając skromną publikację jubileuszową. Z biegiem lat zgromadził dość pokaźny własny księgozbiór. Pozyskiwał książki głównie drogą wymiany, pobierając często także honoraria w postaci książek. Księgozbiór w postaci około 7100 woluminów, obejmował m.in. rękopisy, rzadkie polonica z XVI–XVIII w., dzieła klasyków polskich i obcych.

Pod koniec życia kilka cennych dzieł ofiarował Pauli Bibliotece Jagiellońskiej, Polskiej Akademii Umiejętności oraz Bibliotece Ossolineum we Lwowie. Znaczna ilość zbiorów trafiła różnymi drogami do bibliotek dopiero po jego śmierci. Wśród rękopisów (BJ) na uwagę zasługują *Dzienniki podróży*,

Karpaty, Tatry, Galicja, sklasyfikowane jako zapiski dokonane w 1 poł. XIX wieku. W *Tece pośmiertnej Paulego Żegoty* znajdujemy kilkunastostronicowy szkic zatytułowany *Tatry Galicyjskie pod względem geograficznym, historii naturalnej i etnografii opisane*. Ta rękopiśmienna publikacja wydana została drukiem przez Stanisława Zdziarskiego pod nazwą *Przyczynki do etnografii Tatrzańskich górali* („Lud”, 1899, t. 5, z. 1); zawiera m.in. opis gospodarowania juhasów na halach oraz podania i pieśni góralskie. Kilka pieśni ze zbiorów Żegoty wykorzystał Oskar Kolberg w wydanym w 1857 r. w Warszawie zbiorze zatytułowanym *Pieśni ludu polskiego* – informując jednocześnie na łamach czasopisma muzycznego o wsparciu i uwagach jakie uzyskał od Paulego odnośnie dokumentowania pieśni.

Pauli Żegota należał do ludzi sumiennych i pracowitych. Rodziny nie założył, całe swoje życie poświęcił dla pomnażania dziedzictwa narodowego, tak ważnego dla Polaków w okresie niewoli. Zmarł w wieku 81 lat, 20 października 1895 r. w klasztornej celi w obecności przyjaciela Władysława Wisłockiego. Pochowany został na Cmentarzu Rakowickim.

Maria Kurzeja-Świątek

Lit: O. Kolberg, *Korespondencya*, „Ruch Muzyczny”, 1857, nr 26, s. 204; J. Karłowicz, *Żegota Pauli*, „Wisła”, 1888, t. 2, z. 3, s. 653–662; W. Zawadzki, *Literatura w Galicji*, „Przewodnik Naukowy i Literacki”, 1877, t. 5, z. 10, s. 904–905; L. Lepszy, *Żegota Pauli jego żywot i spuścizna literacka*, Kraków 1897; [A. Bełcikowski], *Pamięci zasłużonego*, „Nowa Reforma”, 1895, nr 255, s. 2; S. Eljasz-Radzikowski, *W sprawie zbiorów ś.p. Żegoty Paulego*, „Nowa Reforma”, 1895, nr 246, s. 3; W. Bruchnański, *Historia Rozmaitości, pisma dodatkowego do Gazety Lwowskiej*, Lwów 1912, s. 107, 122, 127, 129, 131, 181; W. Antoniewicz, *Żegota Pauli, (setna rocznica urodzin)*, „Ziemia”, 1914, nr 30, s. 472–476; H. Lipska, *Żegota Pauli (w 40-lecie śmierci)*, „Przegląd Biblioteczny”, 1936, z. 1, s. 1–16; K. Lewicki, *Pamiętniki Żegoty Paulego z wędrówek po Galicji*, „Roczniki Biblioteczne”, 1964, t. 8, z. 1–2, s. 258–284; W. Bieńkowski, *Poprzednicy Oskara Kolberga na polu badań ludoznawczych w Polsce*, Wrocław 1956, s. 68–70; [J. Krzyżanowski], *Pauli Żegota*, *Archiwum etnograficzne* nr 12, [w:] *Słownik folkloru polskiego*, Warszawa 1965, s. 296; H. Kapeliński, J. Krzyżanowski, *Dzieje folklorystyki polskiej 1800–1863: epoka przedkolbergowska*, Wrocław 1970, s. 351–354; W. Bieńkowski, *Pauli Żegota*, [w:] PSB, t. 25, Wrocław 1980, s. 345–347; W. Błachut, *Żegoty Paulego sądeckie penetracje*, „Dunajec”, 1985, nr 47, s. 8; I. Styczyńska, *Żegota Pauli (1 VII 1814 – 20 X 1895)*, „Almanach Sądecki”, 1995, nr 3, s. 15–17.

materiały
do słownika
biograficznego
małopolski

